

SÜLEYMAN ÇELEBİ VE MEVLİD YAZILIŞI, YAYILIŞI VE ETKİLERİ

EDİTÖR:

Mustafa Kara – Bilal Kemikli

OSMANGAZİ BELEDİYESİ

BURSA
OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI
Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa
Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63
www.osmangazi-bld.gov.tr

Süleyman Çelebi ve Mevlid

Bu kitap, Osmangazi Belediyesi'nin katkılarıyla 18-20 EKİM 2007 tarihleri arasında Bursa'da düzenlenen Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid -Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri- Sempozyumu'nda sunulan tebliğlerden oluşmaktadır.

Editör:

Mustafa Kara – Bilal Kemikli

ISBN 9944-5286-8-9

1. Basım
Ekim 2007

Kapak Resmi:
Süleyman Çelebi'nin Türbesi, Çelirge

İç Düzen-Kapak:
Uludağ Yayınları

Baskı:
İrfan Ofset

Bulgaristan Müslümanları Arasında Mevlid Geleneği

Vedat S. AHMED*

Mevlid kavramı, genellikle Peygamberimiz Hazreti Muhammed'i öven eserler, bu eserlerin dile getirildiği merasim ve kutlamalar, aynı zamanda O'nun doğum zamanı anlamında kullanılmaktadır.¹ Günümüz anlamında Asr-ı Saâdet'te var olmamakla birlikte, uzun bir geçmişi olan mevlid eserleri ve mevlid kutlamaları dünya Müslümanlarının hayatında önemli bir yere sahiptir. Dinî hükmü ve uygulanışı değişik zamanlarda çeşitli tartışmalar yapılmış ve yapılmakta olmasına rağmen, Batı Afrika'dan Endonezya'ya, Sibiry'a'dan Arabistan'a kadar geçmişte ve günümüzde yazılan, okunan ve okutulan pek çok mevlid eseri bulunmaktadır. Dünyanın dört bucağında Peygamber Efendimiz değişik vesilelerle, özellikle de doğum günü münasebetiyle mevlid eserleriyle yâd edilmektedir.²

Bütün bunlar içerisinde Peygamber Efendimize olan özel tasavvufî muhabbetleri, Türkleri mevlid yazmaya, okumaya ve okutmaya fazlasıyla sevk etmiştir. Mevlid merasimlerinin görkemli bir şekilde kutlanmasını büyük ölçüde Türkler yerleştirmiş olup bu kutlamalar, Osmanlılar zamanında devlet teşrîfâtında/protokolünde yer alarak doruk noktasına ulaşmıştır.³ Peygamberimize saygı ve sevgileriyle temayüz eden sultanlar tarafından

* Başmüftü Yardımcısı, Sofya, Bulgaristan.

¹ Mevlid kavramı hakkında bk. M. Tayyib Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi İslâmî İlimler Dergisi (ayrı basım), Aralık 1975, sa. 1, s. 19; Ahmet Özel, "Mevlid", *TDV-İA*, Ankara 2004, c. 29, s. 475.

² Geniş bilgi için bk. Ahmet Özel, a.g.m., s. 477.

³ Osmanlı'da resmî mevlid kutlamaları hakkında bk. Mehmet Şeker, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", *Diyanet İlmî Dergi*, Ocak-Şubat-Mart 1999, c. 35, sa. 1, s. 27-54.

yönetilen Osmanlı'nın 500 küsûr yıl hükmettiği Balkanlar'da ve bilhassa bugünkü Bulgaristan topraklarında yaşamış ve bugün yaşamakta olan Müslümanlar, alperenlerin ve dervişlerin kalıcı etkisiyle Peygamber Efendimize topluca sevgi ve ihtiram gösterisi anlamına gelen mevlide büyük önem vermişlerdir.⁴ Mevlid, Bulgaristan Müslümanlarının parçası oldukları büyük Türk milletinden koparıldıkları/koparılmaya çalışıldıkları dönemlerde kimliklerinin korunmasında son derece önemli rol oynamıştır. Müslüman-Türk kimliğini korumak, din adına herşeyin yasaklandığı belirli zamanlarda ancak mevlid geleneğine bağlı kalmakla sağlanabilmiştir. Mevlid, en sıkı dönemlerde bile, Bulgaristan Türkünün doğumundan ölümüne kadar yaşadığı sevinçli ve üzüntülü günlerini aydınlatmış, millî ve manevî değerlerini bir nebze olsun ayakta tutma gücü vermiştir.

1. Bulgaristan Topraklarında Yazılan ve Okunan Mevlidler

Bütün Türk dünyasında olduğu gibi, Bulgaristan Türkleri arasında da mevlid yazma, okuma ve okutma asırlardan beri var olagelmıştır. Değişik yerleşim yerlerinde tesis edilen bir çok vakfın vakfiyesinde belirli zamanlarda mevlid okuma şartını görmekteyiz. Tespitlerimize göre, son olarak vakfiyesine bu şartı koyan kişi Varnalı Hacı Ömer'dir.⁵

Bulgaristan toprakları Osmanlı dönemi ve sonrasında yüzlerce şair yetiştirmiştir. Bunların arasında mevlid telif edenlerin olmaması imkansızdır. Ancak ulaşabildiğimiz kaynaklar bu konuda bizleri pek aydınlatmamaktadır. Osmanlı dönemindeki kültür merkezlerinden biri olan Samakov şehrinde yaşayan Şeyh Ahmed Keşfi (ö. 1160/1747) bir mevlid kaleme almıştır, ancak bu mevlid yaygınlık kazanamamış ve bugün hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz.⁶

Tespit edebildiğimiz diğer telif mevlid ise 1380/1961 yılına ait olup Maden (Madan) Vaizi Râif Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Rodoplar'daki Madan kasabası ve civarında yıllarca din eğitimi, vaaz ve irşat faaliyetleriyle uğraşan Raif Efendi, o yörenin en saygın âlimlerinden biridir. Komünizm döneminin en sıkı zamanlarında bile irşat vazifesini aksatmayan bu değerli insan, belirli bir dönem Belene kampında tutuklu kalmış, buna rağmen bir çok değerli din adamı yetiştirmiştir. Kaleme almış olduğu *Yeni Mevlid-i Şerîf Kitâbı* adlı eser, mevlid-i şerîfin okunması ile ilgili şartlara dair bir bölüm ve giriş kasidesinden sonra gelen on bölümden oluşmakta-

⁴ Bu konuda bk. M. Tayyib Okiç, a.g.m., s. 36-58; A. Necla Pekolcay, "Mevlid", *TDV-İA*, Ankara 2004, c. 9, s. 486.

⁵ Varnalı Hacı Ömer'in vakfiyesi için bk. *Tebliğât*, 28. 02. 1927, s. 1.

⁶ Böyle bir mevlidin varlığından M. Tayyip Okiç adı geçen makalesinin 25. sayfasında söz etmektedir.

dır. Sonunda dua ve kitabın yazılış tarihi ile ilgili bölümler bulunmaktadır. Asıl nüshası müellifin torunlarında olup elimizde fotokopisi bulunan bu eser 26 sayfadan oluşmaktadır.

*Allah adın zikri ile bed' edelim
Cân ü dilden adını yâd edelim*

*Başlayalım söze bismillâh ile
İşleyelim her işi Allâh ile*

*Allah âdın şevkile zikr edelim
Her nefeste âdını yâd edelim (s. 5)*

beyitleriyle başlayan mevlid, şöyle sona ermektedir:

*Ehl-i İslâm buldu her dem nusreti
Şark u garba erdi anın şevketi*

*Bu kemâlât hep Muhammed hakkîçün
Cümle âlem şâh-ı mâhı hakkîçün*

*Ger dilersen bulasın âlî makâm
Kıl salâtîle selâma ihtimâm (s. 23)*

Büyük ölçüde Süleyman Çelebi etkisiyle, hatta bir çok beytinin tekrar edilmesiyle kaleme alınan bu eser bilinmemektedir. Öğrenebildiğimiz kadarıyla bu mevlidi okuma yönünde teşebbüsler olmuş, fakat tutunamamıştır. Bu mevlidi özel makamıyla okuyabilen ve müellifin talebelerinden olan bir kişi Madan kasabasında ikamet etmektedir.

Mevlid olarak Bulgaristan topraklarında Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* adlı eseri en yaygın mevliddir. Bu eser bugüne kadar aralıksız okunmaya devam edegelmiştir. Günümüzde de Osmanlıca olarak okunması müteber olan *Vesîletü'n-Necât* neredeyse her Müslüman-Türkün evinde bulunmaktadır. Komünizm döneminde Müslüman halkın büyük ölçüde dinden kopması neticesinde Kur'ân-ı Kerim ve 'eski yazıyı' okumayı öğrenemeyenler adı geçen mevlidi Türkçe/Latince olarak okumaktadırlar. Süleyman Çelebi Mevlidi'nin halk arasında yaygın olanı 1311/1893-1894 tarihli baskısıdır.⁷ Yeni harfli olanlardan ise bu baskıya en yakın olanları tercih edilmektedir. Bu Mevlid'in bir baskısı 1946 yılında Sofya'da yapılmış, ancak halk arasında bu baskıya pek rastlanmamaktadır.⁸ Süleyman Çelebi Mevlidi, 1991 yılında Bulgarcaya tercüme edilmiş olup

⁷ *Mevlid-i Şerif*, Matbaa-i Osmâniyye 1311/1893-1894, s. 1-48.

⁸ *Mevlûd-i Şerif*, Sofya 1948, s. 1-20.

Osmanlıca metniyle birlikte basılmıştır.⁹ Osmanlıca ve Türkçe okumayazma bilmeyen Müslümanlar (özellikle Pomaklar) arasında dağıtılmak üzere 2001 yılında Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğü'nce Süleyman Çelebi Mevlid'i -az sonra bahsedeceğimiz "Mustafa Mevlidi" ile birlikte-Osmanlıca ifadelerle ancak Kiril harfleriyle yayınlanmış,¹⁰ sadece Türkçe metin olarak ise 2002 yılında Şumnu Bölge Müftülüğü tarafından basılmıştır.¹¹ Bu baskılar bilimsellik iddiasıyla basılmamış olup halkın ihtiyaçlarına cevap verme amaçlıdır.

Bulgaristan'ın Kırcaali bölgesinde itibar edilen bir mevlid daha bulunmaktadır. Halk arasında daha çok "Mustafa Mevlidi" olarak bilinen¹², bazen de "İbsalalı Hasan Efendi Mevlidi" olarak zikredilen¹³ bu eserin mevlid literatüründe "Ebu'l-Hayr Mevlidi" olarak geçtiğini tespit ettik.¹⁴ Müellifi hakkında pek bilgi bulunamayan bu eser İpsala kasabasından bir müellif tarafından 897/1491 yılında İpsala'da yazılmıştır.¹⁵ Kırcaali bölgesinde bu mevlidin İpsalalı Hasan Efendi'ye ait olduğu söylenmekte ve yazılmaktadır.¹⁶ Bu bilgiler çok güvenilir kaynaklara dayanmamakla birlikte, Ebu'l-Hayr künyesini taşıyan şahsın adının Hasan olması düşünülebilir. Ayrıca Ebu'l-Hayr adlı mevlid müellifinin meşhur Saltuk-nâme'yi kaleme alan Ebu'l-Hayr-ı Rûmî olması ihtimali de bulunmaktadır.¹⁷ Kırcaali Türkleri tarafından büyük bir ilgiye mazhar olan Ebu'l-Hayr Mevlidi'nin Bulgaristan'daki birkaç farklı nüshası hakkında bilgi edinebildik. İlk nüsha yazma

⁹ Сюлейман Деде, *Мевлид-и Небеви*, прев. Шефкет Карасюлейманов, София 1991. (Süleyman Dede, *Mevlid-i Nebevî*, terc. Şefket Karasüleymanov, Sofya, 1991.)

¹⁰ Части от книгата по вероизповедание на Омер Насухи Билмен; Там Мевлиди Шерифи на Ибсалалъ Хасан Ефенди, на Сюлейман Челеби и Мевлид дуасъ, подг. на бълг. ез. Хаджи Насуф Халил Насуф – Хаджи Реджеб Али Ахмед, 2001. (Ömer Nasuhi Bilmen'in İlmihalinden Bölümler; İbsalalı Hasan Efendi ve Süleyman Çelebi'nin Tam Mevlid-i Şerifleri ve Mevlid Duası, Bulgarca Hazrl. Hacı Nasuf Halil Nasuf – Hacı Receb Ali Ahmed, 2001.)

¹¹ Süleyman Çelebi, *Mevlid-i Şerif*, Şumen 2002.

¹² Erdinç Ahatlı, "Mevlid-i Nebî", *Müslümanlar*, Sofya 2006, sa. 4 (136), s. 4.

¹³ Ali Nasuh, *Kırcaali Bölgesinde İslâm Kültürünün Gelişmesi*, Lisans Bitirme Tezi, Yüksek İslâm Enstitüsü, Sofya 2002, s. 38.

¹⁴ Ebu'l-Hayr Mevlidi üzerine sayın Ahmet Günşen'in değerli bir çalışması bulunmaktadır: İpsalalı Ebu'l-Hayr, *Mevlid (İnceleme-Metin-Dizin)*, Hazrl. Ahmet Günşen, Ankara 2004. Bu eserin temininde bana yardımcı olan Ahi Evren Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölüm Başkanı Doç. Dr. Ahmet Günşen'e teşekkürlerimi sunuyorum.

¹⁵ *Mevlûdi'n-Nebiyi Aleyhi's-Selâm*, 1316/1898, İstanbul, Ârif Efendi Matbaası, s. 5, 39; İpsalalı Ebu'l-Hayr, *Mevlid (İnceleme-Metin-Dizin)*, Hazrl. Ahmet Günşen, Ankara 2004, s. 13.

¹⁶ Yukarıda bahsetmiş olduğumuz "Части от книгата по..." kitabının başlığında İpsalalı Hasan Efendi ismi geçmektedir. Ayrıca bk. Ali Nasuh, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁷ İpsalalı Ebu'l-Hayr, *Mevlid (İnceleme...)*, s. 14-16.

olup Mestanlı (Momçilgrad) "Balkanlar" Vakfı kütüphanesinde bulunmaktadır. Kütüphane kataloğunda 1780 yılına ait olduğu bildirilen bu nüshayı görmüş olmama rağmen, inceleme imkanım olmadı.¹⁸ Bu Mevlid'in yaygın olarak kullanılmakta olan matbû bir nüshasının son kısmı eksik olduğu için elle yazılarak tamamlanmıştır. Bu nüshanın elimizdeki fotokopisi 1316/1898 yılında basıldığını göstermektedir.¹⁹ 1335/1916-1917 yılında basılan diğer matbû bir nüshanın ancak iki sayfası arşivimizde bulunmaktadır. Bu nüshanın Kırcaalili Hacı Mustafa-zâde Ahmed Efendi tarafından İstanbul'da bastırıldığı kitabın kapağında bildirilmektedir.²⁰ Ebu'l-Hayr Mevlidi, daha önce de bahsedildiği gibi, Osmanlıca ifadelerle Kiril harfli olarak bastırılmış ve halka sunulmuştur.²¹

Örnek olması açısından Mustafa Mevlidi'nin başından ve sonlarından birkaç beyit vermek yerinde olur kanaatindeyim:

*Allah adıyla söze başlayalum
Ma'rifet bağında gül aşlayalum*

*Allah adıyla tutalum her işi
Tâ gönüllerden gidere teşvîşi*

*Allâh adın derdile yâd idelüm
Hazretine zâr u feryâd idelüm (s. 2)*

*Gâfil olma ey Muhammed ümmeti
Sanmanız terk itdi Ahmed ümmeti*

*Kendüyi toprağa gömdürdi habîb
Tâ ki ola dertli kullara tabîb*

*Kendi lütfından görün ol serveri
Gökleri kodı makâm itdi yeri (s. 38)*

¹⁸ Aşırı derece hatalar içeren kataloğun bir kısmı için bk. Akif Atakan, *Balkanların Sesi*, Kırcaali 2002, s. 20.

¹⁹ *Mevlûdi'n-Nebîyyi Aleyhi's-Selâm*, 1316/1898, İstanbul, Ârif Efendi Matbaası.

²⁰ *Mustafâ Mevlûdü*, 1335/1916-1917 Dersaâdet, Hâşim Efendi Matbaası.

²¹ *Части от книгата по вероизповедание на Омер Насухи Билмен; Там Мевлиди Шерифи на Ибсалалъ Хасан Ефенди, на Сюлейман Челеби и Мевлид дуасъ, подг. на бълг. ез. Хаджи Насуф Халил Насуф – Хаджи Реджеб Али Ахмед, 2001, с. 1-128. (Ömer Nasuhi Bilmen'in İlmihalinden Bölümler; İbsalalı Hasan Efendi ve Süleyman Çelebi'nin Tam Mevlid-i Şerifleri ve Mevlid Duası, Bulgarca Hazrl. Hacı Nasuf Halil Nasuf – Hacı Receb Ali Ahmed, 2001, s. 1-128.)*

2. Bulgaristan'da Mevlid Hakkında Yazılanlar

Bulgaristan'daki ilim ve kültür çevrelerinde mevlid ile ilgili değişik yazılar yazılmıştır. Mevlid hakkında yazılanları üç grupta değerlendirmek mümkündür:

- Mevlidi edebiyat bakımından ele alanlar.

Bu grupta İbrahim Tatarlı'nın iki çalışması bulunmaktadır.²² Bulgar araştırmacılarından Yordanka Bibina ve Mariya Kalitsin, Türk edebiyatı tarihine dair kaleme aldıkları eserlerinde Süleyman Çelebi Mevlid'ine yer ayırmışlardır.²³

- Mevlidi etnoloji ve folklor bakımından değerlendirenler.

Mevlidin Müslümanların hayatındaki yeri, kutlamaların şekli, mevlid yemekleri vs. mevlid ile ilgili konular etnoloji ve folklor araştırmacıları tarafından ele alınmıştır. Genellikle belirli bölgelerde yapılan alan araştırmaları sonucunda meydana getirilmiş birkaç müstakil makale çalışması bulunmaktadır.²⁴ Ayrıca çeşitli kitaplarda da mevlid geleneğine yer ayrılmış bulunmaktadır.²⁵

- Mevlidi ateizm, komünizm ve Marksizm açısından ele alanlar.

9 Eylül 1944 tarihinden itibaren Bulgaristan'da hükmeden komünist-ateist ideoloji önünde en büyük engel olarak dini, özellikle de İslâmiyet'i

²² Вк. Ибрахим Татарлъ, „Мевлидът и мевлидската литература“, *Ислямът*, 2. прераб. и доп. изд., София 1961, с. 250-261. (İbrahim Tatarlı, „Mevlid ve Mevlid Edebiyatı“, *İslâm*, 2. düzeltilmiş ve genişletilmiş baskı, Sofya 1961, s. 250-261.); İbrahim Tatarlı, „Mevlit Edebiyatı“, *Bulgaristan'da Türk Halk Kültürü ve Edebiyatının Bazı Sorunları. Türk Varlığı*, Sofya 2003, s. 64-77.

²³ Вк. Йорданка Бибина, *История на турската литература*, София 2000, т. 1, с. 155-157. (Yordanka Bibina, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Sofya 2000, c. 1, s. 155-157.); Мария Калицин, *Стара турска литература*, записки, с. 40. (Mariya Kalitsin, *Eski Türk Edebiyatı*, Ders Notları, s. 40);

²⁴ Ива Филипова, „Между света на живите и мъртвите - обредните комплекси Мевлид и Мевлид на живо у българите мюсюлмани в Тетевенско“, *Българска етнология*, XXVI, 2000, № 1, с. 77-94. (İva Filipova, „Hayattakiler ve Ölülerin Dünyası Arasında Teteven Bölgesindeki Bulgar Müslümanlarda Mevlid ve Canlı Mevlidi Ritüelleri“, *Bılgarska Etnologiya*, XXVI, 2000, No 1, s. 77-94.); С. Бисерова, „Етнографски материали за село Бисерци“, *Българските алиани*, София 1991, с. 59-63. (S. Biserova, „Bisertsı Köyü Hakkında Etnografi Malzemeleri“, *Bulgaristan Alevileri*, Sofya 1991, s. 59-63.); Христо Христов, „Етнографски материали за село Мъдреве“, *Българските алиани*, София 1991, с. 141-142. (Hristo Hristov, „Midrevo Köyü Hakkında Etnografi Malzemeleri“, *Bulgaristan Alevileri*, Sofya 1991, s. 141-142.); Илина Сиракова, „Обредна храна при Мевлид (по материали от Русенско)“, ИМ – Русе. (İlina Sirakova, „Mevlid Esnasında Ritüel Yemeği (Ruse Bölgesinden Malzemelere Göre)“, *Tarih Müzesi – Ruse.*)

²⁵ Ива Куркчиева, Светът на българите мюсюлмани от Тетевенско – преход към модерност, София 2004, с. 108-136. (İva Kürkçieva, Teteven Bölgesindeki Bulgar Müslümanların Dünyası – Modernleşmeye Geçiş, Sofya 2004, s. 108-136).

görmüştür. Bu yüzden ilk birkaç yılda yavaş yavaş, 50'li yıllardan itibaren ise köklü bir şekilde Müslümanların hayatından İslâmiyet'i kaldırmaya yönelik ciddi çalışmalar yürütülmüştür. Özellikle Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin "Türk halkı arasında yürütülen ateist propagandanın durumunu" ele alan 25 Mart 1960 tarihli özel oturumundan sonra İslâmiyet aleyhindeki çalışmalar hızlanmıştır.²⁶ Bu çalışmalar çerçevesinde İslâmî kimliğin bir tezâhürü olan Peygamber sevgisini ve bu sevgiyi yaşatan unsurlardan biri olan mevlid geleneğine bağlılığı yıpratmak ve zamanla da yok etmek için değişik etkinlikler ve yayınlar yapılmıştır. Bir taraftan mevlidi eleştiren makaleler yayınlanırken, diğer taraftan mevlidi ve mevlidle ilgili gelenekleri eleştiren, yeren edebî eserler yayınlanmıştır.²⁷ Meselâ, Yeni Işık gazetesinin "Hiciv ve Mizah" şubesinin 1984 yılının üç aylık planında parti üyeleri tarafından yapılan mevlitler aleyhinde Yusuf Kerimov'un At Mevlidi isimli bir feyletonuna ve muhabirlerden Hikmet Şanov'un Hacıoğlu-Pazarcık (Dobriç) ilinin Pirli (Gradnitsa) köyünde mevlid okutan bir komünist aile hakkında yazdığı feyletona yer verilmektedir.²⁸

3. Mevlid Merasimlerinin Yapılışı

Bulgaristan Müslümanları arasında mevlid merasimleri değişik vesilelerle tertip edilmektedir. Başta Mevlid Kandili olmak üzere diğer mübarek gün ve gecelerde düzenlenen dinî etkinliklerde mevlidin bütünü veya belirli bölümleri okunmaktadır. Ayrıca çocukların doğum günlerinde, bir kimsenin ölümü sebebiyle değişik bölgelerde 3, 7, 37, 40 veya 52. günü ve gecesinde, ölüm yıldönümlerinde, adak, hastalık ve kazadan kurtulma, sünnet yapma, hacdan dönme, evlenme, yeni ev yaptırma veya satın alma, iş yeri açma, askere gitme veya askerliği bitirme gibi vesilelerle mevlid

²⁶ İbrahim Ялъмов, *История на турската общност в България*, Софиа 2002, s. 328-329. (İbrahim Yalimov, *Bulgaristan'daki Türk Topluluğunun Tarihi*, Sofya 2002, s. 328-329.)

²⁷ İbrahim Tatarlı, "Mevlit", *Yeni Hayat*, 1960, sa. 1, s. 16; İbrahim Татарлъ, „Мевлидът и мевлидската литература“, *Ислямът*, 2. прераб. и доп. изд., Софиа 1961, s. 250-261. (İbrahim Tatarlı, "Mevlid ve Mevlid Edebiyatı", *İslâm*, 2. düzeltilmiş ve genişletilmiş baskı, Sofya 1961, s. 250-261.); Исмаил Джамбазов, *Религиозни празници и обреди в исляма*, Софиа 1970. (İsmail Cambazov, *İslâm'da Dinî Bayram ve İbadetler*, Sofya 1970.)

²⁸ İsmail Cambazov, *Bulgaristan'da Gazetecilik Yazgım, Anılar – Belgeler*, yayınlanmamış kitap, s. 75-76. Ayrıca mevlidle ilgili hicivler içeren "Sonradan Görme...", "Kezban Ablanın Bayramı", "Horoz Güreşi" eserleri için bk. Nimetullah Hafız, *Yusuf Kerim – Hayatı ve Eserleri*, Prizren 2006, s. 32-33; 125-127, 257.

yapılmaktadır.²⁹ Herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın şükür amaçlı mevlidlerde sıkça yapılmaktadır. Halk arasında “mevlid ayı” olarak bilinen Rabiü’l-evvel ayında mevlid cemiyetlerinin sayısı artmaktadır. Bu ay zarfında herkes mevlid yapma yarışına girmektedir. Hacıoğlu-Pazarcık (Dobriç) gibi bazı bölgelerde ise mevlidlerin sayısı Ramazan ayında büyük bir artış göstermektedir. Ramazan ayı içerisinde gündüz okunan mevlidlerin ikramı (tatlı ve içecek türünden) iftar sonrasına kalmaktadır.

Mevlidler genellikle akşam ile yatsı namazları arasında mevlid sahibinin evinde gerçekleştirilmektedir. Bazen Cuma günlerinde gündüz ve camilerde de yapılmaktadır. Genellikle mevlidin sebebi erkekse, “adam mevlidi”, kadınsa “karı mevlidi” yapılmaktadır. Mevlidin zamanı önceden yerleşim yerinin imamıyla kararlaştırılır, daha sonra cemaate ilan edilir. Cemaat mevlid yerine toplandıktan sonra kadın ve erkekler ayrı odalara yerleşir, ardından hoş kokulu buhurlar yakılarak odalarda dolaştırılır. Bundan sonra mevlidi yöneten hoca, açıktan yaptığı tevbe ve istiğfar ile mevlidin açılışını yapar. Daha sonra genellikle Yâsîn, Tebâreke ve Amme sureleri okunur, ardından bahir bahir mevlid okumaya başlanır. Okuyanlar genelde tek başına okur, nâdiren iki kişinin de okuduğu görülmektedir. (Kırcaali bölgesinde okunan Mustafa Mevlidi’ni iki kişi birlikte okur.) Bahirler arasında aşr-ı şerifler, ilâhi ve kasideler okunur. Mevlid esnasında “Susadım gâyet harâretten kati/Sundılar bir cam dolusu şerbeti – Kardan ak idi vü hem soğuk idi/Lezzeti dahî şekerde yok idi” beyitleri okununca hâzırûna karanfil kokulu hoş şerbet ikram edilir ve ellere gülsuyu gibi kokular serpilir. “Geldi bir ak kuş kanadıyla revân/Arkamı sığadı kuvvetlé hemân” beyti okunduktan sonra herkes Peygamber Efendimize saygı nişânesi olarak ayağa kalkıp kibleye döner ve hep birlikte salât-ı ümmiyye okunur. Mevlid boyunca bölüm sonlarında “Ger dilersiz bulasız oddan necât/Aşkıle derdile idin es-salât” dendikten sonra Peygamber Efendimize şu ifadelerle salât ü selâm getirilir: “Es-salâtü ve’s-selâmü aleyke yâ Rasûlâllâh/ Es-salâtü ve’s-selâmü aleyke yâ Habîbâllâh/ Es-salâtü ve’s-selâmü aleyke yâ Seyyide’l-evvelîne ve’l-âhirîn”. Peygamber Efendimizin ismi zikredilince herkes pür-huşu sessizce salât ü selâm getirir, bu esnada genellikle kadınlar ellerini kalplerinin üzerine koyar. Mevlid genelde Mirac bahrinin sonuna kadar okunur, ancak okuyucuların fazla olması veya yarı sesli birisinin bulunması durumunda Vefat bahri de kıraat olunur.

Mevlid okuma sona erince Âmene’r-Rasûlü, Tekâsür, üç İhlâs, Muavvizeteyn, Fâtiha ve Elif-lâm-mîm okunur; İhlâs ve Muavvizeteyn okununca teşrîk tekbiri getirilir. Sonunda dua yapılarak okunanlar ölmüşlerin ruhu-

²⁹ İbrahim Tatarlı, “Mevlit Edebiyatı”, *Bulgaristan’da Türk...*, s. 77; Ömer Osman Erendoruk, *Bir Başkadır Bizim Eller*, Turan Yayıncılık, s. 122; Ali Nasuh, *Kırcaali Bölgesinde...*, s. 37.

na bağışlanır ve mevlid sahibi için hayır-duada bulunulur. Dua bitince, hânedeki küçük çocuk varsa, okuyucuların ellerini öper ve hediyelerini takdim eder. Küçük çocuk yoksa hediyeleri genelde evin genci verir. Önceleri hediye olarak peşkir denen havlu ve lokumla birlikte para takdim edilirken şimdilerde genellikle yalnız para takdim edilmektedir. Bunun ardından bütün cemaat "Allah kabul etsin!" veya "Mübarek olsun!" sözleriyle mevlidi kutlar.

Buraya kadar anlattığımız mevlidin birinci kısmı gerçekleşince ikinci kısım - yemek faslı başlar. Önce ev halkından veya akrabadan biri leğen, ibrik ve peşkirle geçerek herkese elini yıkama imkânı sunar. Bu esnada sofralar kurulur ve geleneksel sırasıyla yemekler gelmeye başlar. Yemekler bölgelere göre değişmektedir. Meselâ, Deliorman'daki yemek tertibi şöyledir: Sütlu çorba, kurban veya tavuk/horoz yahnisi, kaymaklı pide/börek, lahanaaşı, sütlaç/akaşı, ekşiaşı, kabakaşı, keşkek, hoşaf veya komposto. 52. gece mevlidinde un helvası da ikram edilir. Yemek yendikten sonra sofraya dua yapılır. Bütün bu cemiyet iki-iki buçuk saat sürer. Burada şunu da belirtmekte fayda var: Müslümanların hayatında bir çok alanda görülen pragmatik düşünce, mevlid konusunda da hakim olmaktadır. Özellikle son yıllarda büyük çaba isteyen geleneksel yemek ikramı yerine, daha kolay temin edilebilen hazır tatlı ve tuzlu mamûller sunulmaktadır. Tabii, bu da mevlide hazırlanma heyecanını belirli ölçüde kaybetmeye sebep olmaktadır.

Genelde gündüz ve öğle namazından yaklaşık dört saat önce okunan Mustafa Mevlidi'nin okunuşu daha uzun sürmektedir. O yüzden Kırcaali bölgesinde akşamları yapılan mevlidlerde Süleyman Çelebi Mevlidi okunur. Aynı bölge halkı arasında yağınlık kazanmış "köylü mevlidi" vardır. Bu mevlit genelde iş mevsiminin başında veya sonunda bütün köylülerin ortaklaşa tertip ettikleri ve civar köyleri de davet ettikleri büyük katılımlı mevlittir. Sabah başlayıp öğle namazı vakti yaklaşıncaya kadar devam eden bu mevlidin sonunda cemaate vaaz ve nasihat yapılır. Yemek, öğle namazı hep birlikte kılındıktan sonra yenir.³⁰

Teteven bölgesindeki Müslüman Pomakların mevlidle ilgili bazı farklı uygulamaları vardır. 40-50 yıl öncesine kadar çok dindar olan bu yörenin Pomakları, günümüzde İslâmiyet'ten çok uzaklaşmışlardır. Hıristiyanlığa da kaymayan bu insanlar sünnet, mevlid ve cenaze ile ilgili dinî vecibeler dışında nerdeyse hiç bir İslâmî yükümlülüğü yerine getirmemektedirler. Mevlide son derece büyük bir önem atfeden Teteven Pomakları, 7 ve 52'sinde yapılan mevlidde, diğer bölgelerden farklı olarak, mutlaka kurban kesmekte ve kurbanın vefat edenin cinsinden olmasına dikkat etmektedirler. Mevlid gündüz okunmaktadır, sonunda okuyuculara ait olmak üzere

³⁰ Bu mevlid için bk. Ali Nasuh, *Kırcaali Bölgesinde...*, s. 38-40.

bir havlunun üzerine herkes para bırakmaktadır.³¹ Diğer bölgelerde rastlanmayan farklı bir uygulama da “canlı mevlidi”dir. Bu, bir kimsenin eşi vefat ettikten sonra 52’si münasebetiyle mevlid okuturken aynı zamanda kendisi için de mevlid okutmasıdır. Bir şükran ifadesi olarak da okutulan “canlı mevlidi” genelde 40 yaşını geçtikten sonra yapılmakta olup ondan sonra kötü ve günah davranışlar konusunda daha titiz davranmayı gerektirmektedir. Ancak bu mevlid uygulaması, genelde kişinin vefatından sonra varislerinin 52. gece mevlidini okut(a)maması ihtimali karşısında aldığı bir tedbir olarak da algılanmaktadır.³² Şunu da ifade etmek isterim ki, bu “canlı mevlidi” uygulaması Dimitir Kabakov’un yazdığı ve sahnelenen “Jarava” (Kor) adlı bir tiyatro oyununa konu olmuştur.³³

Mevlid’in Müslüman halkın dinî duygularını güçlendiren, ayrıca komşuluk, akrabalık ve dostluk ilişkilerini canlandıran bir yapısı vardır. Bu hususları iyi okuyan komünistler, Bulgaristan Müslümanları arasında mevlidin yasaklanması için büyük çabalar sarf etmişlerdir. Ancak halkımızın da bu gücü keşfedip kavraması ve geleneklerine sadakati mevlidin günümüze kadar kutlanır olmasını doğurmuştur. Bundan da öte, bugün Müslümanlık ve Türklüğün can çektiği Vidin, Montana, Teteven gibi bölgelerde Müslümanlık nâmına sadece mevlid kalmıştır. Namaz kılanların, sünnet yaptırılanların, Allah diyenlerin tutuklandığı, mâlî ve fizikî cezaya çarptırıldıkları bir dönemden geçen Bulgaristan Müslümanları mevlid uygulamasına en zor şartlarda bile ara vermemişlerdir.³⁴

Böyle olmakla birlikte, Bulgaristan Müslümanları arasında asırlarca yaşatılan ve okuyup dinleyenlere gözyaşları döktüren mevlid geleneği, bugün bazı bölgelerde yok olmaya yüz tutmuş bulunmaktadır. Ne yazık ki, bunun sebebi komünistler değildir. Bilâkis, biraz olsun komünizmin acılarını tadıp daha sonra yıkılışını gören ve bunun neticesinde İslâmî eğitim görme imkânına kavuşan kimselerdir. Özellikle Suudi Arabistan ve Ürdün gibi Arap ülkelerinde eğitim görüp Selefî inanç ve anlayışı benimseyen bu

³¹ Ива Кюркчиева, *Светът на...*, с. 122-125.

³² Ива Кюркчиева, *Светът на...*, с. 125-128.

³³ Bk. <http://theatrefest-varna.org/05/bg/gleeds.htm>

³⁴ Burada gerçek bir olayı anekdot olarak nakletmek isterim: Bugün Hasköy (Haskovo) Bölge Müftüsü olarak görev yapmakta olan ve güzel mevlid okuyuşuyla tanınan Faik Hacı Murad, komünizm bıçağının en keskin olduğu dönemlerde bile mevlid okumaktan vazgeçmeyenlerden biridir. O dönemde mevlid okurken yakalanıp tutuklanmamak için her zaman arabasında bir kasa bira bulundurur ve mevlid okurken de biraları evin içerisinde bir yere yerleştirir. Herhangi bir baskın olması durumunda bira içip eğlenmeye toplandıklarını ispat etmek için bira kasesini her yere taşımak zorluğunu yaşar.

kimseler mevlide karşı amansız bir mücadele vermektedirler. Ecdadımızın “devamlı ve vazgeçilmez bir millî-dinî an’ane haline koyduğu; temeli, dik-kate değer derecede millî-bedîî harçlarla işlenmiş bir millî saygı ve inanış âbidesi” yaptığı mevlid³⁵, bu zevksiz ve yıkıcı çabalar neticesinde özellikle Müslüman Pomakların yaşadığı Rodopların bazı bölgelerinde yok olma aşamasındadır.

Sonuç yerine; yüzyıllar boyunca inançlı gönüllerin yaşattığı ve Süleyman Çelebi gibi fenâ fi’r-rasûl makamında seyreden kişilerin kalplerini coşturup ilham veren Peygamber sevgisi, mevlid olarak adlandırılan ve çeşitli dillerde terennüm edilen yüzlerce eserin meydana gelmesine sebep olmuştur. Mevlidler bütün yeryüzünün büyük bir kısmında olduğu gibi, Bulgaristan Müslümanlarının da varlık, kimlik ve birliğinin korunmasında müessir olmuştur. Geçirilen uzun, karanlık ve zor zamanlar, mevlid geleneğine inanç değerlerimizle örtüşmeyen yabancı unsurlar katmıştır. Bunlar arıtılarak ibadet huzuru içerisinde yaşattığımız ve yaşayıp yaşatmaktan zevk duyduğumuz bu geleneğimizi canlı tutmak ve gelecek nesillere de aynı manevî zevki tattırmak her Bulgaristan Müslümanının vefa borcudur.

³⁵ Nihad Sâmi Banarlı, *Edebiyat Sohbetleri*, 2. baskı, İstanbul 2004, s. 381.